

Monika Sajkowska

Wykorzystywanie seksualne dzieci

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 16/1, 232-251

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wykorzystywanie seksualne dzieci

Monika Sajkowska – Fundacja Dajemy Dzieciom Się

Spis zagadnień

- 233 Wykorzystanie seksualne dziecka – definicje
- 235 Wykorzystywanie seksualne dzieci – dane rejestrowane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości i organy ścigania
- 238 Wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie – wyniki badań społecznych
- 240 Wykorzystywanie seksualne dzieci z kontaktem fizycznym
- 241 Wykorzystywanie seksualne dzieci bez kontaktu fizycznego
- 242 Znane przypadki wykorzystywania seksualnego dzieci
- 242 Postawy społeczne wobec problemu wykorzystywania seksualnego dzieci
- 242 Ocena dynamiki problemu
- 243 Opinie na temat sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci
- 244 Opinie na temat edukacji dzieci na temat zagrożeń wykorzystywaniem seksualnym
- 247 Opinie na temat szukania pomocy przez dzieci
- 249 Bibliografia

Kontakty seksualne z osobą dorosłą są dla dziecka doświadczeniem, którego negatywne konsekwencje ponosi często przez całe życie. Ich trwałość i intensywność zależą od wielu czynników, takich jak etap rozwojowy dziecka w momencie wykorzystania, jego relacje ze sprawcą, czas trwania wykorzystywania oraz ujawnienie wykorzystania i otrzymane wsparcie (Beisert, Izdebska 2012).

Zjawisko wykorzystywania seksualnego dzieci jest niezgodne z normatywnym i prawnym porządkiem niemal wszystkich kultur i krajów świata, jednak dopiero w latach 80. ubiegłego wieku zostało uznane za znaczący problem społeczny. Wtedy też zaczęto rejestrować i badać skalę tego zjawiska oraz jego mechanizmy. Okazało się, że opisanie problemu wykorzystywania seksualnego dzieci jest bardzo trudne, gdyż jedynie niewielki odsetek przypadków jest ujawniany. Trudność ta wynika również z dynamicznie zmieniającego się obrazu problemu. Warunkuje to wiele czynników, które w różny sposób wpływają na zakres definiowania pojęcia *wykorzystywanie seksualne dziecka* oraz możliwości identyfikowania zachowań uznanych za wykorzystywanie seksualne. I tak np. rozwój nowych technologii otworzył szerokie możliwości docierania do potencjalnych małoletnich ofiar wykorzystywania seksualnego, kontaktów seksualnych online, dystrybuowania przedstawień (zdjęć, filmów) pornograficznych z udziałem dzieci. Poszerzają się sposoby działania sprawców, ale też ujawniane są kolejne obszary traumatycznych doświadczeń seksualnych dzieci. W ostatnich latach opinię społeczną w wielu krajach poruszyła fala ujawnień wykorzystywania dzieci przez osoby duchowne (*clergy abuse*) i kontaktów seksualnych z dziećmi personelu różnych instytucji opiekuńczych, o których ofiary informują po wielu latach jako dorośli (*historical abuse*). Jednocześnie wzrost świadomości społecznej i zmiany legislacyjne (np. obowiązkowość zgłaszania wykorzystywania seksualnego) potencjalnie zmniejszają aktualną ciemną liczbę przypadków wykorzystywania seksualnego dzieci. Wiele nakładających się na siebie procesów sprawia, że trudno zatrzymać w kadrze obraz tego problemu.

W 2014 r. Polska ratyfikowała Konwencję o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, tzw. konwencję z Lanzarote. Programy profilaktyczne, edukacja, systemowa oferta pomocy terapeutycznej dla ofiar wykorzystywania seksualnego, prawna reprezentacja dziecka i przyjazny dziecku wymiar sprawiedliwości, programy leczenia sprawców, współpraca międzynarodowa – to wyzwania, które stawia konwencja przed polskim rządem. Nakłada też na państwa, które ją ratyfikowały, obowiązek gromadzenia danych o problemie wykorzystywania seksualnego dzieci. Celem tego rozdziału jest zgromadzenie aktualnych, dostępnych informacji na temat tego problemu w Polsce – odpowiedź na pytanie, co o nim wiemy, ale też identyfikacja obszarów niewiedzy i wyzwań dla badaczy oraz polityków społecznych.

Wykorzystanie seksualne dziecka – definicje

Podjęcie zadania zdefiniowania wielowymiarowego zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci wymaga na wstępie jasnego rozgraniczenia dwóch kategorii sytuacji, w których znajdują się dzieci włączane w kontakty seksualne przez dorosłych. Ze względu na odmienność genezy, przebiegu

i konsekwencji tych sytuacji konieczna jest ich odrębna analiza. Pierwsza kategoria dotyczy komercyjnych kontaktów seksualnych z dzieckiem określanych również jako seksualna eksploatacja dziecka (*child sexual exploitation*). Seksualna eksploatacja dziecka to wykorzystywanie dziecka do czynności seksualnych w zamian za różne formy wynagrodzenia lub świadczeń, które otrzymuje ono od sprawcy. Niniejsze opracowanie nie zajmuje się tym problemem. Jest on omówiony w rozdziale tego raportu pt. *Komercyjne wykorzystywanie dzieci* (str. 252). W tym rozdziale koncentrujemy się na niekomercyjnym wykorzystywaniu seksualnym dziecka (*child sexual abuse*), czyli sytuacjach, w których nie występuje element wymiany, a głównym celem kontaktów seksualnych z dzieckiem jest osiągnięcie gratyfikacji przez sprawcę. Dziecko jest do takich kontaktów zmuszane przemocą lub z wykorzystaniem pozycji władzy, kontroli i autorytetu sprawcy. Władza taka może być atrybutem relacji rodzinnych lub relacji dziecka z dorosłymi, którzy w różnych instytucjach sprawują na nim kontrolę lub są dla niego autorytetami. Przymus, manipulacja, uwiedzenie to strategie stosowane przez sprawców wobec dzieci w celu ich wykorzystywania. Trzeba jednak podkreślić, że dopóki dziecko nie osiągnie prawnie określonego wieku gotowości do podejmowania kontaktów seksualnych (*age of consent*), to każdy kontakt seksualny z nim jest traktowany jako wykorzystanie seksualne, niezależnie od tego, czy wystąpiły jakiegokolwiek środki przymusu stosowanego przez sprawcę czy nie (ECPAT, 2017).

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje wykorzystanie seksualne dziecka jako

włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek

bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby.

(Sajkowska, 2002, s. 7)

Wykorzystywanie seksualne dziecka to zarówno sytuacje, w których dochodzi do kontaktu fizycznego między dzieckiem a sprawcą (*contact sexual abuse*), jak i takie, które mają charakter seksualny mimo braku takiego kontaktu (*noncontact sexual abuse*; Finkelhor, 1994). Wykorzystywanie seksualne dziecka bez kontaktu fizycznego to przede wszystkim wszelkie formy werbalnego molestowania i skłaniania do kontaktu z treściami pornograficznymi. Do wykorzystywania bez kontaktu fizycznego coraz częściej dochodzi za pomocą nowych technologii (internet, telefony komórkowe). Problem dostępu dzieci do treści pornograficznych w internecie, werbowania do kontaktów seksualnych online (*grooming*) zostały przedstawione w rozdziale tego raportu pt. *Zagrożenia dzieci i młodzieży w internecie* (str. 270).

Definicja wykorzystywania seksualnego dzieci nie jest wprost zapisana w polskich regulacjach prawnych. Odpowiedź na pytanie, jakie zachowania są uznane za wykorzystywanie seksualne przez polskie prawo znajduje się w odpowiednich artykułach rozdziału XXV Kodeksu karnego (kk) „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności”. Artykuły te można podzielić na te, które chronią wszystkich (w tym również małoletnich) przed określonymi zachowaniami seksualnymi, takimi jak zgwałcenie (art. 197), obcowanie płciowe z nadużyciem stosunku zależności (art. 199) czy kazirodztwo (art. 201), oraz na takie, które swoiście regulują karalność czynów wobec małoletnich – obcowanie płciowe z osobą poniżej lat 15 (art. 200) czy angażowanie małoletniego w kontakty z treściami pornograficznymi (art. 202).

W definicjach prawnych szczególnie istotnym elementem jest dopuszczalna granica wieku podejmowania kontaktów seksualnych. W Polsce jest to 15 lat (art. 200 kk). Szczegółowe omówienie przestępstw seksualnych wobec dzieci zawiera rozdział tego raportu pt. *Przestępstwa na szkodę dzieci* (str. 172).

Wykorzystywanie seksualne dzieci – dane rejestrowane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości i organy ścigania

Dostępne dane na temat skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci nigdy nie opiszą realnej skali tego zjawiska. Dzieci rzadko ujawniają doświadczenia wykorzystywania, a nawet jeśli to zrobią, nie zawsze dochodzi do poinformowania jakichkolwiek służb, w tym organów ścigania (Beisert, Izdebska, 2012; McElvaney, 2015). A właśnie statystyki policyjne i sądowe są w Polsce głównym urzędowym źródłem informacji o skali i dynamice problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Statystyki te opisują jednak tylko wąski obszar ujawnionego problemu, a dane z różnych lat dotyczące przestępstw z art. 200 i 202 kk nie zawsze są porównywane w związku z rozszerzającymi zakres penalizacji zmianami prawa. Ponadto szczegółowe statystyki są trudno dostępne i nie rejestrują wielu informacji dotyczących małoletnich ofiar przestępstw, a zmiany metodologii gromadzenia danych uniemożliwiają śledzenie trendów, które opisywałyby dynamikę problemu. W 2013 r. zakończono działanie

Policyjnego Systemu Statystyki Przemocności Temida (Gazeta.policja.pl, 2013), co ograniczyło gromadzenie danych nt. małoletnich pokrzywdzonych przestępstwami, w tym z artykułów kodeksu karnego penalizujących różne formy wykorzystywania seksualne dziecka. Danych takich nie rejestruje również w swoich statystykach Ministerstwo Sprawiedliwości. Nie można więc aktualizować odpowiedzi na pytanie, ile jest małoletnich ofiar ujawnionych przestępstw seksualnych.

Znaczących informacji dostarcza natomiast opisanie trendów stwierdzonych przestępstw seksualnych swoiście dotyczących dzieci, czyli obcowania płciowego z osobą poniżej 15 r.ż. (art. 200 kk) oraz stosunkowo nowych (wprowadzonych w 2010 r.) przestępstw: *groomingu*, czyli nakłaniania do kontaktów seksualnych przy pomocy nowych technologii (art. 200a kk), pochwalania pedofilii (art. 200b kk) oraz udostępnianie małoletniemu treści pornograficznych i utrwalanie, sprowadzanie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 (art. 202 kk). Na przestrzeni ostatnich lat liczba stwierdzonych przestępstw z art. 200 kk wykazuje tendencją spadkową (tab. 1). Rośnie natomiast liczba rejestrowanych przestępstw *groomingu*.

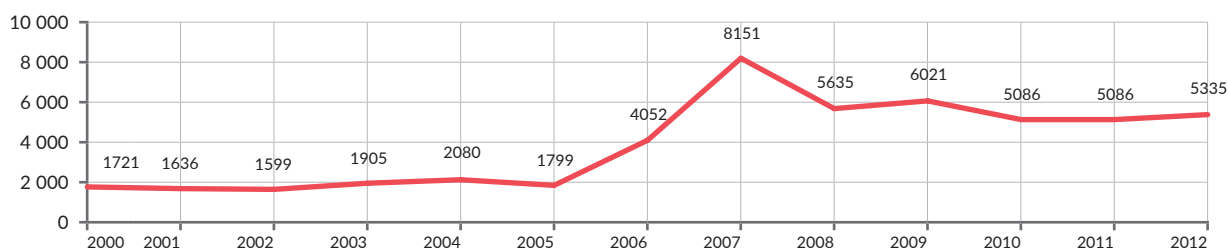
Tabela 1. Wykorzystywanie seksualne dzieci – postępowania wszczęte i przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach

Akt prawny	Postępowania wszczęte							Przestępstwa stwierdzone						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Art. 200 kk (obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 r.ż.)	1793	1848	2003	2057	2155	2186	1906	1532	1533	1344	1457	1317	1315	1158
Art. 200a (<i>grooming</i>)	-	64	84	129	154	281	400	-	62	74	132	152	287	285
Art. 200b (pochwała pedofilii)	-	5	12	6	6	4	8	-	5	7	2	5	2	0
Art. 202 (udostępnianie małoletniemu treści pornograficznych oraz utrwalanie, sprowadzanie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15)	697	584	439	426	348	474	465	939	2265	1886	2475	2900	620	1894

Źródło: Komenda Główna Policji, opracowanie własne.

Liczba dzieci, które doświadczyły wykorzystywania seksualnego (art. 200 kk – obcowanie płciowe z osobą poniżej 15 lat), dynamicznie zwiększała się od 2000 r., by ustabilizować się po dekadzie wzrostu. Brak danych dotyczących liczby pokrzywdzonych małoletnich od 2013 r. nie pozwala zilustrować tego trendu w ostatnich latach. Spadek liczby stwierdzonych przestępstw może sugerować, że liczba ofiar również zmalała. Byłoby to zgodne z tendencją odnotowywaną w innych krajach (Finkelhor, Jones, 2006). Analiza statystyk pokazuje, że w pierwszych latach po dostrzeżeniu i społecznym nagłośnieniu problemu wykorzystywania seksualnego dzieci liczba zgłoszeń do organów ścigania szybko rośnie, by po mniej więcej dekadzie ustabilizować się, a potem systematycznie maleć. Jest to związane z wieloma czynnikami – głównie z odblokowaniem i wzrostem gotowości zgłaszania przypadków wykorzystywania seksualnego w pierwszym okresie po ujawnieniu problemu oraz skutecznością prowadzonych działań profilaktycznych i terapeutycznych ofiar i sprawców w kolejnych latach.

Wykres 1. Liczba pokrzywdzonych z art. 200 § 1 kk (obcowanie płciowe z osobą poniżej lat 15)

Źródło: Komenda Główna Policji, opracowanie własne.

Zdecydowana większość rejestrowanych sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci to mężczyźni. Kobiety stanowią jedynie ok. 2% podejrzanych o kontakty seksualne z małoletnimi do 15 r.ż. i ok. 5% podejrzanych z art. 202 kk (rozpowszechnianie, produkcja, posiadanie pornografii dziecięcej).

Tabela 2. Podejrzani o popełnienie przestępstw

Akt prawny	Podejrzani: ogółem/kobiety					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Art. 200 kk (obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 r.ż.)	857/16	871/18	807/17	796/11	777/15	611/19
Art. 200a (grooming)	145/8	26/0	36/1	51/3	67/0	125/1
Art. 200b (pochwała pedofilii)	18/0	4/0	0	2/0	0	0
Art. 202 (udostępnianie małoletniemu treści pornograficznych oraz utrwalanie, sprowadzanie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15)	195/28	170/13	213/9	185/16	177/21	238/21

Źródło: Komenda Główna Policji, opracowanie własne.

Ze statystyk rejestrujących wiek kobiet podejrzanych o popełnienie omawianych przestępstw seksualnych wobec dzieci wynika, że sprawczyniami są głównie nieletnie poniżej 16 r.ż. Natomiast wśród podejrzanych mężczyzn najliczniej reprezentowane są dwie grupy wiekowe: młodzi sprawcy do 20 r.ż. oraz sprawcy w wieku 30–49 lat. Jedna czwarta podejrzanych o wykorzystywanie seksualne dzieci do 15 r.ż. to nieletni, którzy nie ukończyli 16 r.ż.

Niemal wszyscy sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci (art. 200 § 1) zostali skazani na pozbawienie wolności. Średnio połowa z nich otrzymuje warunkowe zawieszenie wykonania tej kary. Podstawowa sankcja przewidziana za przestępstwo z art. 200 kk to kara pozbawienia wolności od lat 2 do 12. W praktyce orzeczeń sądowych większość tych wyroków to pozbawienie wolności poniżej 2 lat.

Tabela 3. Skazani i wymiar kary za obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 (art. 200 § 1 kk) w latach 2005–2015

	2005	2006	2007	2008	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem skazani	749	722	666	808	636	615	606	596	610
Pozbawienie wolności	748	718	605	789	635	607	599	592	597
- w tym z warunkowym zawieszeniem	353	318	334	450	364	386	357	393	384
Wymiar kary pozbawienia wolności									
Do 6 miesięcy	5	6	5	15	10	18	6	9	14
6–12 miesięcy	139	93	29	48	30	19	24	17	20
1–2 lata	410	397	421	517	411	413	406	432	431
2–3 lata	84	127	77	118	96	76	97	65	74
3–5 lat	82	70	54	65	60	63	45	51	47
Powyżej 5 lat	28	25	19	26	29	18	21	18	12

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, opracowanie własne.

Dynamika skazań za obcowanie płciowe z małoletnim (art. 200 kk) jest w ostatnich latach malejąca. Liczba skazań z tego artykułu w 2015 r. stanowiła 83,5% ogółu skazań z 2010 r.

Według statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości jedynie 5 sprawców w 2014 r. i 11 – w 2015 r. było skazanych w warunkach recydywy przestępstwa z art. 200 kk (obcowanie płciowe z małoletnim; Ministerstwo Sprawiedliwości, 2016).

Dane Ministerstwa Sprawiedliwości pokazują, że w latach 2001–2014 na podstawie przepisów z art. 202 kk (udostępnianie małoletniemu treści pornograficznych oraz utrwalanie, sprowadzanie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15) skazano 1027 dorosłych. Najczęściej były to skazania z § 4a, mówiącego o posiadaniu treści pornograficznych z udziałem małoletniego. Rosnie liczba zgłoszeń do prowadzonego przez Naukową i Akademicką Sieć Komputerową serwisu Dużurnet.pl przypadków zamieszczenia w internecie materiałów przedstawiających seksualne wykorzystywanie dzieci. W latach 2005–2015 przeanalizowano ponad 59 000 zgłoszonych incydentów (NASK, 2016).

Wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie – wyniki badań społecznych

Kolejne źródło informacji na temat skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci to badania retrospektywne, w których respondenci są pytani o doświadczenia kontaktów seksualnych w dzieciństwie. Dane badawcze pokazują znacząco większą skalę zjawiska niż dane statystyczne, choć nadal prawdopodobieństwo niedoszacowania jest wysokie (Beisert, Izdebska, 2012). Informacje retrospektywne pochodzące z różnych badań często trudno porównywać – badacze posługują się bowiem różnymi definicjami wykorzystywania seksualnego, różnią się również badane populacje i metodologia badań. W tabeli 4 przedstawiono ustalenia badawcze dotyczące skali doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie i metodologie badań retrospektywnych prowadzonych w Polsce po 2000 r. w próbach reprezentatywnych.

Tabela 4. Wyniki polskich badań retrospektywnych dotyczących doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie

Badanie/autorzy	Próba (liczebność, wiek)	Definicja badawcza wykorzystywania seksualnego	Kobiety, które doświadczyły wsd, %	Mężczyźni, którzy doświadczyli wsd, %
Problem krzywdzenia dzieci (FDN, 2001)	1057 ≥ 18 r.ż.	Ekshibicjonizm, namawianie do oglądania pornografii, dotykanie, współżycie seksualne; do 15 r.ż.; z osobą dorosłą	16	12
Seksualność Polaków (Lew-Starowicz, 2002)	796 ≥ 18 r.ż.	Ekshibicjonizm, pieszczoty seksualne, kontakty seksualne, usiłowanie gwałtu, gwałt; do 15 r.ż.	14	18
Wiktymizacja dzieci i młodzieży (FDN 2009, 2010)	1000 15–18 lat	Dotykание seksualne, współżycie; do 15 r.ż.; z osobą dorosłą	11	6
Ogólnopolska diagnoza przemocy wobec Dzieci (FDN, 2012)	1005 11–17 lat	Kontakty seksualne, dotykание, molestowanie werbalne, ekshibicjonizm, werbowanie do kontaktów seksualnych w internecie	16	9
Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie (MPIPS, 2014)	1210 11–17 lat	Dotykание, oglądanie pornografii, rozmowy o nieprzyzwoitych treściach z członkami rodziny	3	5
Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie (MPIPS, 2014)	3000 ≥ 18 r.ż.	Przemoc seksualna w rodzinie w okresie dzieciństwa	2	0,2

Źródło: opracowanie własne.

Analiza badań doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie prezentowanych w tabeli 4 pozwala na sformułowanie wniosku, że podstawowy wpływ na wynik badania ma zakres definiowania problemu i przyjęta przez badaczy metodologia, w szczególności liczba zadawanych respondentom pytań. Im szerszy zakres zdarzeń obejmuje przyjęta przez badacza definicja problemu wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie,

”

Tatę widuję tylko w wakacje. Niestety, on mieszka w jednym domu ze swoim bratem. Wujek zawsze wymyśla jakieś sprawy, w których muszę mu pomóc – w piwnicy albo na strychu, albo w garażu. Jak upewni się, że jesteśmy sami, to zaczyna się do mnie przystawiać. Niby w żartach, ale mnie to wcale nie śmieszy. Ostatnio był bardziej natarczywy niż zwykle, ledwo mu się wyrwałem. Chciałbym powiedzieć o tym mamie, ale boję się, że zabroni mi jeździć do taty.

Chłopak, 13 lat

Z telefonów i maili do Telefonu
Zaufania dla Dzieci i Młodzieży
116 111

im więcej szczegółowych pytań zadanych zostanie respondentom, tym wyższe będą wskazania obrazujące skalę problemu. I tak w dwóch badaniach doświadczeń przemocy w rodzinie prowadzonych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w 2014 r. w próbie dorosłych oraz próbie nastolatków (Miedzik, Godlewska-Szurkowa, 2014; Miedzik, 2014) zadano badanym pytania dotyczące wyłącznie kontaktów seksualnych z członkami rodziny. Skala tak zdefiniowanych doświadczeń była najniższa wśród analizowanych badań. Znacząco wyższe wyniki uzyskano w *Ogólnopolskiej diagnozie przemocy wobec dzieci* prowadzonej w 2012 r. przez Fundację Dzieci Niczyje (obecnie Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę; Włodarczyk, Sajkowska, 2013). W badaniu tym wyróżniono sześć zachowań uznanych za wykorzystanie seksualne, których sprawcami byli członkowie rodziny, ale również osoby znajome, obce i rówieśnicy.

W tym opracowaniu przedstawimy wybrane ustalenia na temat problemu wykorzystywania seksualnego dzieci poczynione w ramach *Ogólnopolskiej diagnozy przemocy wobec dzieci*. Ze względu na dogłębność analizy doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie oraz zweryfikowaną metodologię tych badań i charakterystykę próby badawczej są one – jak do tej pory – najważniejszym przedsięwzięciem badawczym w Polsce diagnozującym omawianą tu problematykę.

Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci to jeden z nielicznych projektów badawczych, w którym dane na temat doświadczeń wiktylizacji, w tym wykorzystywania seksualnego dzieci, czerpano z deklaracji dzieci i młodzieży (próba dzieci i młodzieży w wieku 11–17 lat, N = 1005). Młodzi respondenci odpowiadali na pytania dotyczące następujących form wykorzystywania seksualnego: kontakt seksualny, dotyk seksualny, molestowanie werbalne, ekshibicjonizm i werbowanie w internecie do kontaktów seksualnych. Pytania uwzględniały różne kategorie sprawców i zmienne sytuacyjne (kontakty komercyjne, kontakty wbrew woli). Odpowiedzi dotyczyły doświadczeń respondentów w ostatnim roku przed badaniem oraz w ciągu całego życia.

Analiza odpowiedzi respondentów na pytania *Ogólnopolskiej diagnozy* pokazała, że 12,4% nastolatków deklaroowało, iż doświadczyli przynajmniej jednej z wyróżnionych form wykorzystywania seksualnego. Blisko połowa tej grupy (48%) deklaroowała doświadczenia z więcej niż jednej kategorii (dwie formy wykorzystywania – 21% badanych, trzy formy – 12%, cztery–sześć form – 6%).

Doświadczenia o charakterze seksualnym, które nie wiązały się z dotykiem (molestowanie werbalne, ekshibicjonizm, werbowanie w internecie), deklaroowało 8,9% badanych. Wykorzystywania z kontaktem fizycznym doświadczyło nieco mniej, bo 6,4% nastolatków. Bezdotykowe formy wykorzystywania nie wymagają tak dużego zaangażowania sprawcy w zbudowanie

kontaktu z dzieckiem i tym samym pojawiają się częściej. Tendencję taką potwierdzają również wyniki badań o podobnej metodologii prowadzonych w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra, Turner, 2011; Radford i in., 2012).

Ofiarami wykorzystywania seksualnego częściej były dziewczyny (15,7%) niż chłopcy (9,2%). Jedynie kontakty seksualne przed ukończeniem 15 r.ż. z osobą dorosłą częściej deklarowali chłopcy. Cechy tych doświadczeń (bycie w związku z osobą dorosłą, której dotyczył kontakt, bezrazowość) wskazują na to, że w większości były to sytuacje wczesnej inicjacji seksualnej chłopców w kontakcie z dorosłymi kobietami. W żaden sposób nie wpływa na jednoznaczną klasyfikację takich sytuacji jako wykorzystywania seksualnego dziecka.

Doświadczenia określane w badaniu jako wykorzystywanie seksualne mieli zarówno młodsi (11–14 lat), jak i starsi (15–17 lat) badani. Kontakty seksualne z osobą dorosłą, molestowanie werbalne, werbowanie w internecie i komercyjne kontakty seksualne to formy wykorzystywania seksualnego, których doświadczenie deklarowali częściej starsi respondenci. Wiek nie różnicował natomiast doświadczeń niechcianego dotyku o charakterze seksualnym.

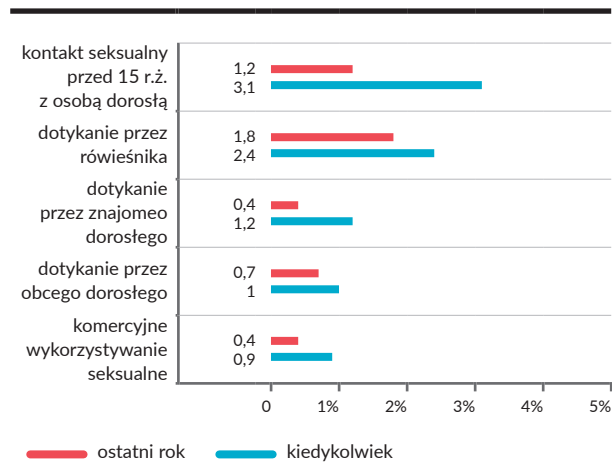
Aby zilustrować te generalne ustalenia *Ogólnopolskiej diagnozy*, przyjrzyjmy się wynikom badania w podziale na kontaktowe i bezkontaktowe doświadczenia seksualne nastolatków uznane za wykorzystywanie seksualne. Prezentowane wyniki dotyczą również doświadczeń seksualnej przemocy rówieśniczej oraz wykorzystywania komercyjnego, które to problemy są dodatkowo omawiane w innych rozdziałach tego raportu.

Wykorzystywanie seksualne dzieci z kontaktem fizycznym

Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym doświadczyło 6,4% nastolatków. Kontakt seksualny przed ukończeniem 15 r.ż. z osobą dorosłą (przestępstwo z art. 200 kk) deklarowało 3,1% badanych. Niechcianego dotyknięcia intymnych części ciała lub zmuszania do innych zachowań związanych z seksem przez rówieśnika

doświadczyło 2,4% nastolatków, a 1,2% przyznało, że było seksualnie dotykane przez osobę dorosłą z kręgu rodziny lub znajomych. Dotyku seksualnego ze strony obcej osoby dorosłej doświadczył 1% nastolatków (wyk. 2).

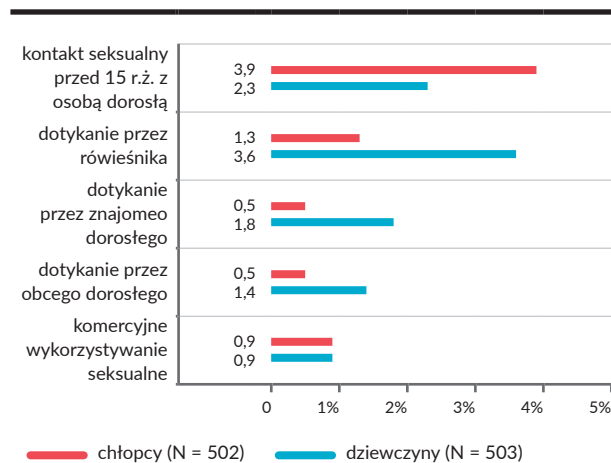
Wykres 2. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, N = 1005, %

Źródło: *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* (FDN, 2012).

W przypadku niemal wszystkich form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ofiarami były częściej dziewczyny niż chłopcy. Wyjątek stanowił kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą – takie doświadczenie miało więcej chłopców (wyk. 3). Potwierdza to dane o wcześniejszej inicjacji seksualnej chłopców niż dziewczyn w Polsce, do której dochodzi również w relacji z dorosłą partnerką (Mazur, Małkowska-Szkutnik, 2011). Warto przypomnieć, że każdy kontakt seksualny z osobą poniżej 15 r.ż., niezależnie od jej zgody, jest w Polsce prawnie zakazany.

Wykres 3. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym w podziale ze względu na płeć w ciągu całego życia, $N = 1005$, %

Źródło: *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* (FDN, 2012).

Sprawcami niemal wszystkich kontaktowych form wykorzystywania seksualnego byli mężczyźni.

Zdecydowana większość sprawców dotykania intymnych części ciała lub zmuszania do innych rzeczy związanych z seksem przez znajomą osobą dorosłą to mężczyźni, członkowie rodziny ofiary. Natomiast w przypadku dotykania lub zmuszania do rzeczy związanych z seksem przez rówieśnika większość sprawców stanowili znajomi, niespokrewnieni oraz niebędący w związku z ofiarą.

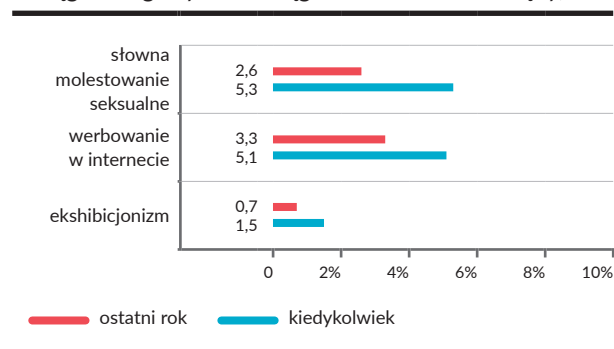
W przypadkach kontaktów seksualnych przed 15 r.ż. z osobą dorosłą ($N = 31$) sprawcami częściej były kobiety (62,8%), a ofiarami chłopcy. Do takich kontaktów dochodziło najczęściej z kobietą, z którą chłopak się spotykał (61%), lub inną znajomą dorosłą kobietą (22%).

Powyzsze dane mogą wskazywać na niedoszacowanie przypadków wykorzystywania seksualnego, w znaczeniu nadawanym temu terminowi przez polskie prawo, ze strony dorosłych kobiet wobec nastoletnich chłopców (Beisert, 2004).

Wykorzystywanie seksualne dzieci bez kontaktu fizycznego

Zachowania seksualne angażujące dziecko, w których nie dochodzi do kontaktu fizycznego nie zawsze są mniej traumatyczne. W *Ogólnopolskiej diagnozie* stwierdzono, że 8,9% dzieci miało doświadczenia o charakterze seksualnym, które nie wiązały się z dotykiem. Najwięcej respondentów doświadczyło słownego molestowania seksualnego – ktoś zranił ich uczucia, mówiąc lub pisząc na ich temat rzeczy związane z seksem (5,3%) – oraz werbowania w internecie do celów seksualnych – zdarzyło im się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić ich do zachowań o charakterze seksualnym (5,1%). Natomiast 1,5% nastolatków miało kontakt z osobą eksponującą intymne części ciała w celach seksualnych (ekshibicjonizm; wyk. 4).

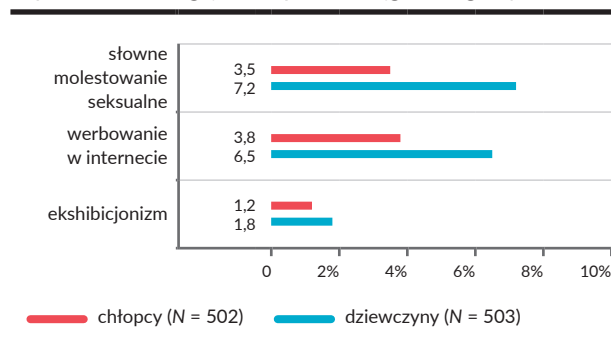
Wykres 4. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %

Źródło: *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* (FDN, 2012).

Werbalnego molestowania seksualnego częściej doświadczały dziewczyny (3,6%) niż chłopcy (1,8%). Doświadczenie bycia namawianym do kontaktów seksualnych w internecie również miało więcej dziewczyn (3,2%) niż chłopców (1,9%) oraz starszych nastolatków (3,8%) niż młodszych (1,4%).

Wykres 5. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego w podziale ze względu na płeć w ciągu całego życia, %

Źródło: *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* (FDN, 2012).

Sprawcą molestowania słownego był najczęściej ktoś znajomy (53%). W 28% przypadków sprawca był obcy. Ojcowie stanowili 3,8% sprawców, a osoby, z którymi respondenci byli w związku – 5,4%. W 63% sprawcą był mężczyzna, w 27,8% – kobieta. Warto zauważyć, że odsetek kobiet wśród sprawców molestowania słownego jest znacząco wyższy niż stwierdzany w innych badaniach i statystykach rejestrujących sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci. Jest to kolejna przesłanka do refleksji na temat niedoszacowania sprawstwa kobiet i podjęcia badań w tym obszarze.

W ponad połowie przypadków (53,5%) osobą werbującą do kontaktów w internecie był mężczyzna, w 26,2% – kobieta, natomiast 15,1% badanych nie wiedziało, jakiej płci była osoba, która ich nagabywała przez internet.

Osoby, które zmuszały nastolatków do oglądania swoich miejsc intymnych (ekshibicjonizm), były niemal równie często obce (8 przypadków), co znajome dla badanego (7). W 12 przypadkach sprawca był mężczyzną, w trzech – kobietą.

Informacje na temat omawianego problemu zgromadzone w *Ogólnopolskiej diagnozie* pokazują, że tendencje zdiagnozowane w Polsce pokrywają się z tendencjami w innych krajach, gdzie prowadzono badania o podobnej metodologii. Ważnym wyzwaniem jest kontynuowanie w kolejnych latach takich badań problemu przemocy wobec dzieci.

Znane przypadki wykorzystywania seksualnego dzieci

Skalę problemu wykorzystywania seksualnego dzieci można również diagnozować pośrednio, oceniając liczbę znanych respondentom wykorzystywanych dzieci lub rodzin, w których dochodzi do przemocy seksualnej wobec dzieci. Taka metodologia szacowania ma zalety i ograniczenia. Z jednej strony, wielu nastolatków wykorzystywanych seksualnie w pierwszej kolejności ujawnia to doświadczenie rówieśnikom (McElvaney, 2015), co uzasadnia pytanie nastolatków o ich wiedzę w tym zakresie na temat kolegów i koleżanek. Uzyskane w taki sposób informacje mogą być jednak zniekształcone, gdyż o wykorzystaniu jednego dziecka może wiedzieć wiele osób, co wiąże się z ryzykiem przeszacowania liczby ofiar.

W badaniach Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej dwukrotnie, w odstępie ośmiu lat, zadano pytanie o przemoc seksualną wobec dzieci w najbliższym otoczeniu respondentów (Miedzik, Godlewska-Szurkowska, 2014). Odsetek ocen badanych w tym zakresie zmienił się nieznacznie – w 2014 r. 4,2% dorosłych Polaków deklarowało, że zna rodziny, w których dochodzi do wykorzystywania seksualnego dzieci (4,8% w 2008 r.).

Piętnaście procent nastoletnich respondentów pytanych o rówieśników, którzy doświadczyli wykorzystywania seksualnego w rodzinie (złego dotyku, molestowania werbalnego lub oglądania z pornografią z rodzicem), odpowiedziało, że zna co najmniej jedną taką osobę (Miedzik, 2014).

Postawy społeczne wobec problemu wykorzystywania seksualnego dzieci

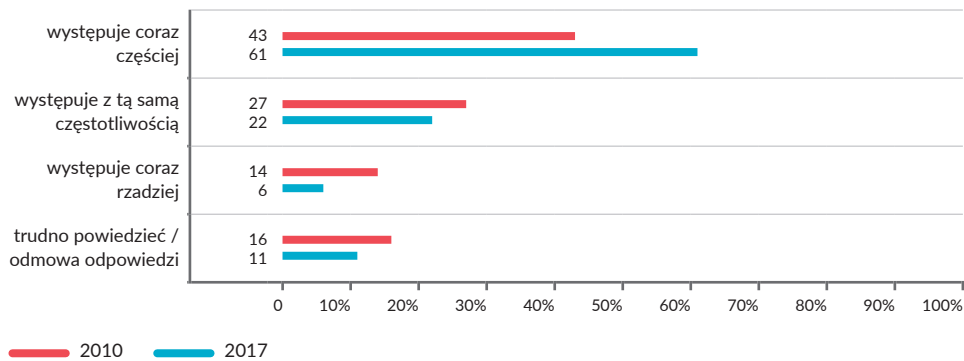
Ocena dynamiki problemu

Opinie Polaków na temat dynamiki zagrożenia dzieci wykorzystywaniem seksualnym są zróżnicowane, jednak większość (61%) uznaje, że w ostatniej dekadzie problem się nasila. Odsetek przekonanych o coraz większym zagrożeniu dzieci rośnie – w 2010 r. taką opinię podzielało 43% dorosłych Polaków. Społeczne wyobrażenie o wzroście liczby wykorzystywanych seksualnie dzieci tłumaczy duża

aktywność mediów dotycząca tego tematu oraz wzrost społecznej świadomości występowania problemu i jego konsekwencji.

Wykres 6. Opinie na temat dynamiki zagrożeń dzieci wykorzystywaniem seksualnym, %

Jak ocenia Pan(i) zmiany zachodzące w ostatnich 10 latach w odniesieniu do wykorzystywania seksualnego dzieci?

Źródło: FDN (2009), FDDS (2017).

Opinie na temat sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci

Badania doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie pokazują, że kontakty seksualne z dziećmi najczęściej podejmują osoby znane dziecku. Opinie społeczne na temat relacji dziecka ze sprawcą wykorzystywania w większości trafnie diagnozują ten aspekt problemu, choć ciągle 1/3 dorosłych Polaków uważa, że osoby znane dziecku dopuszczają się wobec niego czynów seksualnych rzadko lub nigdy. Aż 30% dorosłych Polaków uznaje, że do wykorzystywania seksualnego dzieci w rodzinie dochodzi rzadko lub nie zdarza się to wcale (FDDS, 2017)

Tabela 5. Opinie dorosłych Polaków na temat relacji między dzieckiem a sprawcą wykorzystywania seksualnego (N = 524)

Jak często zdarza się, że sprawcą wykorzystywania dziecka jest:	Często, %	Czasami, %	Rzadko/nigdy, %	Trudno powiedzieć, %
osoba, której dziecko nie zna	35	20	34	11
osoba, którą dziecko zna	46	19	21	13
członek rodziny dziecka	35	20	30	14

Źródło: FDDS (2017).

”

Nie chcę, żeby mama cierpiała, ale dłużej tego nie zniosę. On mnie obmacuje, gada sprośne rzeczy, ociera się o mnie, niby przypadkiem, np. w kuchni. Próbowalam rozmawiać z mamą, że nie przepadam za jej partnerem, ale nie odważyłam się powiedzieć jej o tym, że on się do mnie ślini.

*Dziewczyna, 16 lat
Z telefonów i maili do Telefonu
Zaufania dla Dzieci i Młodzieży
116 111*

Zdecydowana większość polskiego społeczeństwa niezmiennie uznaje, że sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci powinni być kontrolowani także po zakończeniu odbywania kary orzeczonej przez sąd. Badania postaw wobec sprawców czynów pedofilnych przeprowadzone w latach 2004 (CBOS) i 2017 (FDSD) pokazały niemal jednomyślną opinię Polaków, że takie osoby powinny mieć absolutny zakaz pracy z dziećmi, a policja powinna monitorować miejsce ich pobytu i zachowanie. W ciągu ostatnich 13 lat postawy wobec sprawców zradycyzowały się. Znacząco wzrósł odsetek respondentów popierających istnienie publicznie dostępnego rejestru osób skazanych za pedofilię, dożywotniego odosobnienia sprawców, farmakologicznej kastracji i wyraźnej stygmatyzacji przez oznakowanie ich mieszkań. Zmalał natomiast odsetek osób uznających, że po odbyciu kary sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci powinni mieć pełnię praw, bo odpokutowali swój czyn.

Tabela 6. Opinie dorosłych Polaków na temat postępowania z osobami karanymi za przestępstwa seksualne wobec dzieci (% odpowiedzi *zgadzam się*)

	2004	2017
Policja powinna mieć prawo do sprawdzania, co robią i gdzie przebywają osoby karane za pedofilię, które zakończyły odbywanie kary i przebywają na wolności.	97	98
Osoby karane w przeszłości za pedofilię powinny mieć absolutny zakaz pracy z dziećmi – w szkołach, świetlicach itp.	97	97
Dyrekcja placówki oświatowo-wychowawczej, np. szkoły, przedszkola, świetlice, powinna mieć obowiązek i możliwość sprawdzenia, czy przyjmowana do pracy osoba nie była w przeszłości karana za pedofilię.	96	98
W przypadku osób karanych za pedofilię nie powinno być zatarcia skazania, czyli usunięcia z dokumentów po określonym czasie adnotacji o tym, że byli karani.	85	77
Powinien istnieć publicznie dostępny (dla każdego obywatela) osób skazanych za pedofilię.	68	76
Osoby skazane za pedofilię powinny do końca życia przymusowo przyjmować leki obniżające popęd seksualny.	64	82
Osoby, które zakończyły odbywanie kary za pedofilię, należy pozostawić w spokoju i pozwolić im normalnie żyć, bo już odpokutowały za swoje czyny.	33	21
Osoby skazane za pedofilię powinny być dożywotnio umieszczane w zakładzie zamkniętym, aby nie stanowiły zagrożenia dla innych.	31	63
Mieszkanie osoby, która wyszła z więzienia po odbyciu kary za pedofilię, powinno być w specjalny sposób oznakowane.	17	47

Źródło: CBOS (2004), FDSD (2017).

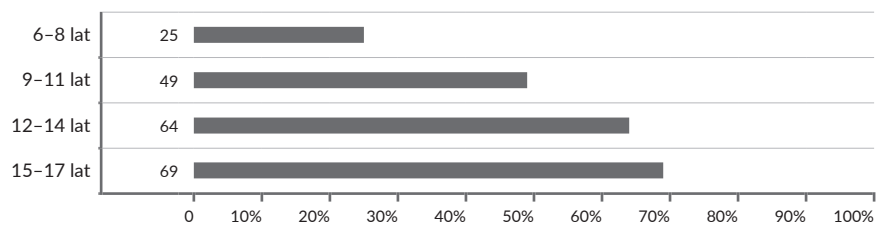
Opinie na temat edukacji dzieci na temat zagrożeń wykorzystywaniem seksualnym

Kluczową kwestią dotyczącą problemu wykorzystywania seksualnego dzieci jest profilaktyka pierwszorzędowa, czyli wielowymiarowe działania adresowane do całego społeczeństwa, których celami są tworzenie odpowiednich warunków rozwoju seksualnego dzieci i młodzieży oraz promowanie prawidłowych form relacji dzieci i dorosłych, także w obszarze ich seksualności. Analizy skuteczności działań profilaktycznych pokazują, że ważną formą zapobiegania przemocy seksualnej jest edukacja seksualna dzieci (Izdebska, Ruchel, 2011). Choć zdecydowana większość (90%) dorosłych Polaków uważa, że dzieci od najmłodszych lat powinny być edukowane nt. rozpoznawania i unikania złego dotyku (FDSD, 2017), to kontrowersje związane z edukacją seksualną dzieci, szczególnie realizowaną przez instytucje edukacyjne (przedszkola, szkoły), wpisane są w dyskurs społeczny w Polsce. Dotyczą one treści i sposobów realizacji edukacji seksualnej, granicy między edukacją a seksualizacją oraz wieku dzieci, do których takie przekazy edukacyjne mogą być adresowane. Ustalenia empiryczne dotyczące

opinii rodziców na temat edukacji ich dzieci w zakresie zagrożeń wykorzystywaniem seksualnym nie są jednoznaczne. Przytoczymy tu wyniki dwóch badań realizowanych w ostatnich latach, które pokazują postawy rodziców wobec edukowania dzieci na ten temat.

W badaniach Instytutu Badań Edukacyjnych (IBE) w 2015 r. zapytano rodziców dzieci w wieku 6–17 lat o to, czy oni lub inni członkowie bliskiej rodziny dziecka poruszali z nim temat zagrożeń przemocą seksualną. Deklaracje rodziców różniły się w zależności od wieku dziecka. Rozmawiano na ten temat z blisko połową (49%) dzieci w wieku 9–11 lat. W odniesieniu do starszych dzieci – uczniów szkół ponadgimnazjalnych (15–17 lat) – odsetek ten był wyższy i wynosił 69%. Wyniki badań wykazują więc, że znacząca część dzieci była edukowana przez członków rodziny na temat zagrożeń dopiero w późnym wieku szkolnym, a z 1/3 z nich nigdy nie rozmawiano w rodzinie na ten temat.

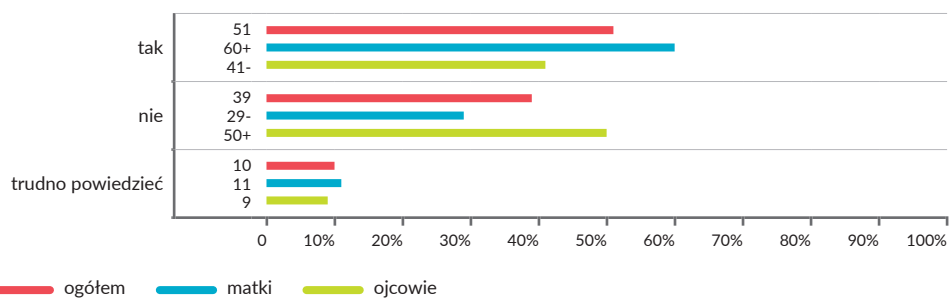
Wykres 7. Przeprowadzenie rozmowy z dzieckiem w najbliższej rodzinie na temat zagrożeń przemocą seksualną (cyberprzemoc, gwałt, molestowanie). Deklaracje rodziców dzieci w wieku 6–17 lat, N = 2526, %

Źródło: opracowanie własne na podstawie IBE (2015).

Podobny obraz działań edukacyjnych rodziców w omawianym zakresie wynika z badań Fundacji Dzieci Niczyje (obecnie Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę) przeprowadzonych w 2014 r. przez Millward Brown. Ponad połowa (51%) rodziców dzieci w wieku 5–12 lat deklaruowała, że prowadziła z dziećmi rozmowy na temat unikania wykorzystywania seksualnego. Znacznie częściej rozmowy takie prowadziły matki (60%) niż ojcowie (41%). Ponad połowa (56%) rodziców, którzy rozmawiali z dziećmi o tym, jak ustrzec się przed przemocą seksualną, twierdziła, że była to dla nich trudna rozmowa.

Wykres 8. Przeprowadzenie z dzieckiem rozmowy na temat unikania wykorzystywania seksualnego. Deklaracje rodziców dzieci w wieku 5–12 lat, N = 505, %

Źródło: FDN (2014).

Blisko połowa (46%) rodziców, którzy nie rozmawiali z dziećmi na temat zagrożeń wykorzystywaniem, zapytana o przyczyny zaniechania takich rozmów najczęściej twierdziła, że ich dzieci nie są zagrożone takim problemem i że przebywają w kontrolowanym środowisku. Co trzeci rodzic (32%) sądził, że dziecko jest jeszcze zbyt małe na takie rozmowy. Sześć procent rodziców przyznawało, że nie wiedzą, jak przeprowadzić taką rozmowę.

Mimo że blisko połowa badanych rodziców nie edukowała dzieci, jak unikać zagrożeń wykorzystywaniem seksualnym, to byli oni niemal jednomyślni, że takie rozmowy są zadaniem obojga rodziców: 95% uważało, że powinna prowadzić je matka, 90% – że ojciec. Ważną rolę wyznaczali również szkoły – 80% badanych rodziców było zdania, że nauczyciele powinni informować ich dzieci o zagrożeniach przemocą seksualną. Respondenci wskazywali również na pedagogów prowadzących zajęcia pozalekcyjne (20%) i Kościół (15%).

Większość rodziców uważała, że dzieci już wieku przedszkolnym są gotowe na podejmowanie z nimi rozmów na różne tematy związane z seksualnością, stawianiem granic i szukaniem pomocy w niepokojących sytuacjach (tab. 6). Rozmowy takie pozwalają na dostosowaną do poziomu rozwoju dziecka edukację wzmacniającą umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrożeń, bez poruszania wprost tematu wykorzystywania seksualnego. O zagrożeniu wykorzystaniem – zdaniem ponad połowy rodziców (54%) – powinno się rozmawiać z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym.

Tabela 7. Wiek, w jakim powinno się podejmować z dzieckiem rozmowy na różne tematy związane profilaktyką wykorzystywania seksualnego. Deklaracje rodziców dzieci wieku 5–12 lat, N = 502

	0–3 lata, %	4–6 lat, %	7–9 lat, %	10–12 lat, %	≥13 lat, %
Wyznaczanie granic w osobistym kontakcie z innymi osobami	12	50	26	8	2
Możliwość szukania pomocy u dorosłych	30	38	22	5	2
Możliwość rozmawiania z rodzicami na wszystkie tematy	19	31	22	12	11
Różnica między złym a dobrym dotykiem	6	46	37	8	2
Informacja, że są osoby, które mogą wykorzystywać seksualnie dzieci	3	39	41	12	2

Źródło: FDN (2014).

Diagnozy gotowości rodziców do edukowania dzieci od najmłodszych lat na temat zagrożeń wykorzystywaniem wynikającą z prezentowanych badań (FDN, 2014) nie potwierdzają wyniki innych badań w podobnym zakresie. I tak w badaniach rodziców dzieci w wieku 6–17 lat i młodych dorosłych w wieku 18 lat (IBE, 2015) ustalono, że blisko połowa rodziców uważa, iż temat przemocy seksualnej powinien być poruszany w szkole dopiero w gimnazjum lub później. Co ciekawe, 18-letni respondenci częściej niż starsi dorośli popierają późną edukację dzieci na temat przemocy seksualnej – ponad 60% uważa, że powinno się to dzieć w gimnazjach lub później. W omawianym badaniu pytano o przemoc seksualną, nie specyfikując przemocy seksualnej wobec dzieci. Uzyskane wyniki wskazują jednak, że większość rodziców i młodych dorosłych uznaje, iż temat przemocy seksualnej jest drażliwy, a jego podejmowanie wymaga dojrzałości i przygotowania od dziecka. Trudno się z tym nie zgodzić. Na trudne tematy można jednak rozmawiać w różny sposób, również taki, który dostosowany jest do poziomu rozwoju dziecka

i pozwala zwiększyć jego ochronę przed wykorzystaniem seksualnym. Ewaluacja programów profilaktycznych w tym zakresie pokazała, że już dzieci w wieku 3,5 roku przyswajają informacje edukacyjne dotyczące unikania zagrożeń wykorzystywaniem seksualnym, choć efektywność takiego uczenia w dużej mierze zależy od zdolności pedagogicznych rodziców (Izdebska, Ruchel, 2011).

Niezależnie od kontrowersji dotyczących edukacji dzieci dorośli Polacy są jednomyślni (98%), że wszyscy rodzice i opiekunowie dziecka powinni wiedzieć, jak chronić dziecko przed wykorzystywaniem seksualnym i jakie sygnały powinny budzić podejrzenia, że dziecko jest wykorzystywane seksualnie (FDDS, 2017).

Opinie na temat szukania pomocy przez dzieci

Ważnym elementem oceny postaw wobec problemu wykorzystywania seksualnego dzieci jest wiedza na temat gotowości dzieci do zgłaszania niepokojących doświadczeń. Proces ujawniania doświadczeń wykorzystywania seksualnego przez dzieci jest złożony, a odsetek ujawnień jest niski (Beisert, Izdebska, 2012; McElvaney, 2015). Deklaracje gotowości szukania pomocy z pewnością nie zawsze przekładają się na podjęcie takich działań przez dziecko, gdy realnie dojdzie do zagrożenia. Są jednak pewną miarą zaufania do świata dorosłych i samooceny w zakresie umiejętności podejmowania trudnych rozmów i stosunku do seksualności. Badania Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (Miedzik M., 2014) dotyczące przemocy w środowisku rodzinnym pokazały, że 70% nastolatków deklaruje, że szukaliby pomocy, gdyby doświadczali w rodzinie złego dotyku. Ponad połowa (54%) twierdzi, że poszukiwałaby wsparcia w sytuacji namawiania przez dorosłego do oglądania przedstawień pornograficznych (zdjęcia, filmy), a 43% deklaruje, że ujawniliby zmuszanie do rozmów o pornograficznych treściach. Wyniki tych badań są zbieżne z empirycznymi ustaleniami sprzed kilku lat, które pokazały, że ponad 1/3 (35%) uczniów szkół ponadgimnazjalnych (15–18 lat) sądzi, iż nie znaleźliby pomocy w sytuacji wymuszania na nich kontaktów seksualnych przez znajomą osobę dorosłą (Sajkowska, 2010).

Tabela 8. Gotowość dzieci i młodzieży do poszukiwania pomocy w sytuacji doświadczenia różnych form przemocy seksualnej w rodzinie, N = 1210

	Szukałbym(-abym) pomocy (odpowiedzi zdecydowanie tak + raczej tak), %	Ani tak, ani nie, %	Nie szukałbym(-abym) pomocy (odpowiedzi zdecydowanie nie + raczej nie), %
Niechciane dotykane intymnych części ciała dziecka, namawianie dziecka do dotykania intymnych części ciała dorosłego	70	9	21
Namawianie przez dorosłego do oglądania zdjęć lub filmów pornograficznych	54	16	29
Rozmawianie o treściach pornograficznych z dorosłym	43	21	36

Źródło: opracowane na podstawie Miedzik (2014).

Prezentowane w tym opracowaniu dane statystyczne i badawcze pozwalają jedynie częściowo odpowiedzieć na pytanie o skalę i dynamikę problemu wykorzystywania seksualnego dzieci w Polsce. Urzędowe statystyki pokazują trendy zgłaszanych i stwierdzanych przestępstw, nie rejestrują jednak informacji wiktymologicznych. Nie można więc na ich podstawie poznać liczby dzieci pokrzywdzonych

”

Mam w domu strasznie dużo obowiązków, a mama mówi, że nic nie robię. No i jeszcze mój brat... On nie mieszka z nami, ale przyjeżdża na weekendy. Jak byłam mała, to on mówił, że to taka zabawa i że nikomu nie mogę o niej powiedzieć. Teraz mam 14 lat i wiem, że to nie zabawa i nie chcę tak więcej. Nie mogę powiedzieć mamie. W szkole udaję szczęśliwą nastolatkę. Ale jak pomyślę, że on w piątek przyjeżdża, to pękam.

Dziewczyna, 14 lat

Z telefonów i maili do Telefonu Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111

wykorzystywaniem seksualnym w ostatnich latach ani też przedstawić ich statystycznego portretu w wymiarach płci, wieku, relacji ze sprawcą czy miejsca zamieszkania. W świetle statystyk urzędowych liczba zgłoszeń przypadków wykorzystywania seksualnego dzieci po dynamicznym wzroście w pierwszej dekadzie XXI w. jest w ostatnich latach stabilna, z tendencją malejącą. Taki przebieg trendu zarejestrowanych w Polsce przypadków przestępstwa obcowania seksualnego z dzieckiem jest podobny do tendencji w innych krajach. Potwierdza to wspólną dla różnych społeczeństw charakterystykę procesu ujawniania wykorzystywania seksualnego dzieci jako problemu społecznego – od eksplozji zgłoszeń przez ich ustabilizowanie do spadku związanego ze wzrostem świadomości społecznej i efektami działań prewencyjnych.

Statystyczne dane urzędowe odpowiadają na pytanie, ile nowych przypadków wykorzystywania dzieci zarejestrowano w kolejnych latach (*incidence*). Inaczej analizowana jest skala problemu wykorzystywania seksualnego dzieci z perspektywy wyników badań społecznych. Dane badawcze informują, jaki odsetek badanej populacji doświadczył wykorzystywania w dzieciństwie (*prevalence*). W znacznie mniejszym niż dane statystyczne stopniu zależą one od etapu społecznego ujawnienia problemu, natomiast podstawowy wpływ mają tutaj kwestie metodologii

badania. Retrospektywne deklaracje respondentów badań prowadzonych w ostatnich dwóch dekadach w Polsce pokazują, że – w zależności od przyjętej definicji wykorzystywania seksualnego – doświadczyło go od kilku do kilkunastu procent polskich dzieci.

W Polsce niewielu badaczy podjęło trudne zadanie opisu problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. To ważne wyzwanie, gdyż systematyczne prowadzenie badań empirycznych bazujących na tej samej metodologii pozwala diagnozować dynamikę problemu. Jest to ważny element planowania i oceny skuteczności podejmowanych działań chroniących dzieci. Jednocześnie jest to wyzwanie bardzo trudne, gdyż gromadzenie danych na temat niezgłoszonych przypadków wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie napotyka na wiele ograniczeń metodologicznych i etycznych, szczególnie jeśli respondentami w prowadzonych badaniach są dzieci i młodzież (Makaruk, Włodarczyk, Wójcik, 2013).

Dla skutecznego wdrożenia strategii profilaktycznych podstawowe znaczenie ma społeczne przyzwolenie na nie oraz współpraca wszystkich osób i instytucji odpowiedzialnych za ochronę dzieci. Kolejną ważną perspektywą jest badanie postaw społecznych dotyczących różnych aspektów problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Ważne, by decyzje dotyczące legislacji czy rozwiązań systemowych w tym zakresie nie były efektem gorących emocji społecznych, ale by były podejmowane na podstawie empirycznej wiedzy o skuteczności różnych działań profilaktycznych. I choć trudno wyobrazić sobie, by postawy wobec problemu wykorzystywania seksualnego dzieci nie miały mocnego komponentu emocjonalnego, to powinien być on równoważony społeczną edukacją, której efekty są systematycznie ewaluowane. Z jednej strony prezentowane w tym opracowaniu wyniki badań postaw Polaków wskazują na rosnący radykalizm wobec sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci, a z drugiej – brak przekonania i determinacji w zakresie edukacji profilaktycznej adresowanej do dzieci. To niepokojąca, ale ważna dla polityków społecznych diagnoza, która powinna wyznaczać kierunki działań kształtujących społeczną świadomość.

E-mail autorki: monika.sajkowska@fdds.pl.

Bibliografia

- Beisert, M. (2004). Modele działania kobiet – sprawców wykorzystywania seksualnego w rodzinie. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 3(2), 56–67.
- Beisert, M., Izdebska, A. (2012). Wykorzystanie seksualne dzieci. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 11(2), 48–66.
- CBOS (2004). Jak postępować wobec osób karanych za pedofilię? Reprezentatywna próba losowa, N=993, Komunikat z badań.
- ECPAT Luxemburg (2016). Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse.
- FDDS (2017). Postawy wobec problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Niepublikowany komunikat z badań przeprowadzonych dla Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę przez Millward Brown.
- FDN (2009). The Problem of Child Abuse. Comparative Report, Child Abuse and Neglect in Eastern Europe Programme. Pobrane z: http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/The_Problem_of_Child_Abuse.pdf.
- FDN (2014). Proste rozmowy na trudne tematy. Niepublikowany komunikat z badań przeprowadzonych dla Fundacji Dzieci Niczyje (obecnie Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę) przez Millward Brown.
- Finkelhor, D. (2009). The Prevention on Childhood Sexual Abuse. *The Future of Children* 19(2), 169–194.
- Finkelhor, D., Jones, L. (2006). Why Have Child Maltreatment and Child Victimization Declined? *Journal of Social Issues*, 62(2), 685–716.
- Gazeta.policja.pl (2013). Pożegnanie z Temidą, 93/03.2013. Pobrane z: <http://gazeta.policja.pl/997/inne/tylko-sluzba/87010,Pozegnanie-z-Temida-Nr-96-032013.html>.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H. (2012). Teen Dating Violence: Co-Occurrence With Other Victimization in the National Survey of Children's Exposure to Violence (NatSCEV). *Psychology of Violence* 2(2), 111–124. DOI: 10.1037/a0027191.
- IBE (2015). *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania.*
- Izdebska, A. (2010). Problem wykorzystywania seksualnego. W: M. Sajkowska (red.), *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczna* (s. 9–20). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Izdebska, A., Ruchel, A. (2011). Profilaktyka wykorzystania seksualnego dziecka. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(1), 54–67
- Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553). Pobrane z: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553>.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Wójcik, S. (2013). Dzieci i młodzież jako uczestnicy badań społecznych w kontekście badań dotyczących problemu przemocy. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 7–20.
- Mazur, J., Małkowska-Szcutnik, A. (2011). *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- McElvaney, R. (2015). Disclosure of Child Sexual Abuse: Delays, Non-disclosure and Partial Disclosure. What the Research Tells Us and Implications for Practice. *Child Abuse Rev*, 24, 159–169. DOI: 10.1002/car.2280.

- Miedzik, M. (2014). *Diagnoza zjawiska przemocy i możliwości uzyskania pomocy w sytuacji doświadczania przemocy w percepcji dzieci i młodzieży. Raport z badań*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Miedzik, M., Godlewska-Szurkowa, J. (2014). *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy. Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Ministerstwo Sprawiedliwości (2016). *Sprawy nieletnich. Prawomocne orzeczenia w latach 2010–2014. I instancja w latach 2011–2015*.
- Ministerstwo Sprawiedliwości (2016). *Prawomocne skazania osób dorosłych*. Statystyka Sądowa. Departament Strategii i Funduszy Europejskich. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Wolak, J. (2005). The Internet and Family and Acquaintance Sexual Abuse. *Child Maltreatment* 10(1), 49–60. DOI: 10.1177/1077559504271917.
- NASK (2016). *Treści pornograficzne z udziałem dzieci. Zarys problematyki*. Warszawa: NASK.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2012). *Child abuse and neglect in the UK today*, London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Sajkowska, M. (2002). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Ustalenia terminologiczne, skala zjawiska, oblicza problemu społecznego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 1(1), 5–28.
- Sajkowska, M. (2010). Wiktyimizacja młodzieży. Doświadczenia młodych Polaków. *Raport z badań*.
- Sajkowska, M. (2011). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(3), 147–159.
- Włodarczyk, J., Sajkowska, M. (2013). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 63–100.

Wykorzystywanie seksualne dzieci

W tym rozdziale zaprezentowano definicję pojęcia wykorzystanie seksualne dziecka, które mają znaczący wpływ na ocenę skali zjawiska. Przedstawiono także charakterystykę problemu wykorzystania seksualnego dzieci – jego skalę i dynamikę. Podstawą tych analiz są statystyki urzędowe polskiego wymiaru sprawiedliwości oraz ustalenia badawcze *Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci* dotyczące doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie. Retrospektywne deklaracje nastolatków w wieku 11–17 lat ujawniły, że 12,4% z nich padło ofiarą przynajmniej jednej formy wykorzystywania seksualnego. Zdecydowanie częściej wykorzystywanie było doświadczeniem dziewczyn (15,7%) niż chłopców (9,2%). Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym doświadczyło 6,4% młodych ludzi, a bez kontaktu fizycznego – 8,9%. Wyniki badań postaw społecznych wskazują na radykalizowanie się postaw wobec sprawców wykorzystywanie seksualnego dzieci oraz na ograniczoną gotowość rodziców do edukowania dzieci na temat zagrożeń wykorzystywaniem.

Słowa kluczowe

wykorzystywanie seksualne, dziecko

Child sexual abuse

The paper attempts to define the notion of child sexual abuse. This definition shapes our perception of how common the problem is. The article additionally explores the scope and dynamics of child sexual abuse problem. This analyzes based on official statistics of Ministry of Justice and on the research findings National Survey of Child and Youth Victimization in Poland on the experience of sexual abuse in childhood. A retrospective declarations of teenagers aged 11–17 years revealed that 12.4% of them were victims of at least one form of sexual abuse. Definitely more often it affects girls (15.7%) than boys (9.2%). Sexual abuse with physical contact was experienced by 6.4% of young people, and without physical contact – 8.9%. The results of social attitudes research proved that Polish society is very radical toward child sexual abuse prepatrators and not ready to educate children about sexual abuse.

Keywords

sexual abuse, child

Cytowanie:

Sajkowska, M. (2017). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe.